

SLOVENSKÁ A MAĎARSKÁ KATOLÍCKA LITERATÚRA TVÁROU V TVÁR KOMUNIZMU

JÁN GALLIK

GALLIK, Ján: Slovak and Hungarian Catholic Literature Face to Face with Communism, 2019, Vol. 1, Issue 1, pp. 22 – 33. DOI: 10.17846/CEV.2019.01.1.22-33.

ABSTRACT: The aim of the study is to present selected spiritual-Catholic literary works of authors from outside the official literature at the time of communist totality in Slovakia (respectively Czechoslovakia) and Hungary, such as Pavol Strauss, Jozef Tóth – Sándor Sík, László Mécs, Sándor Weöres. Some were tolerated by the ruling state power (an existence of a so-called grey eminence, there was even a Catholic literary magazine *Vigilia* being published in Hungary, what was not allowed in Czech Republic or Slovakia in this period of time). This was mostly because of their religious conviction or disagreement with the socio-political situation. Their literary works, their activities in the field of culture and church could be considered as a reaction to the political processes in the time of communist totalitarianism.

KEYWORDS: Catholic Literature. Slovak and Hungarian Authors. Communism. Religious Freedom.

Parafrázujúc slová Antona Hykischu, z úvodníka **uverejneného v Slovenských pohľadoch** pod názvom *Potichu a bližšie*, je stredná Európa počtom obyvateľov a rozlohou zmes stredných a malých národov Európy, nachádzajúcich sa medzi vyspelým Západom a mocným Východom. Je priestorom, ktorý si toho počas svojej existencie mnoho vytrpel od silnejších susedov (Franská ríša, Byzantská ríša, Osmanská ríša) a v 20. storočí asi najviac zakúsil trpkosť totalitných systémov (fašizmus a komunizmus), pričom i dnes vstupuje do hry, keď sa radikálne mení tvár európskej identity, budovanej stáročia na základoch európskej civilizácie, ktorou je najmä kresťanstvo a kresťanská kultúra. A práve tento aspekt, ktorý sa premieta i do literatúry našich národov (v úzkom ponímaní máme na mysli najmä krajiny Vyšehradskej štvorky), ktorých vzájomné vzťahy neboli vždy a ani dnes nie sú úplne ideálne, zohrával v 20. storočí jednu z kľúčových úloh v myslení a vnímaní Stredoeurópanov a zdá sa, že bude potrebné aj v 21. storočí, aby pretrval vo vedomí, zmýšľaní a konaní (nielen) stredoeurópskych národov. Ukazuje sa, že nie nadarmo si katolícky básnik, esejista a mysliteľ Pavol Strauss, ktorého diela majú výrazný tematický i ideový súzvuč s tvorbou autorov slovenskej katolíckej moderny, poznačil vo svojom denníku 20. augusta 1948 myšlienku, že svet a jeho civilizácia sa dá budovať iba na správnom základe myslenia a mravov. A keďže mnohé projekty budovania „lepšieho sveta“ poslali kresťanstvo do výslužby, Strauss predpokladal, že to nepôjde ináč, ako to s ním znovu skúsiť. Taktiež Jozef Tóth, gréckokatolícky kňaz, spisovateľ a mysliteľ podobných rozmerov ako Pavol Strauss, považuje kresťanské náboženstvo za najdokonalejší antropologický model pre ľudský život¹. V obdobných súradniciach videl dôležitosť spojenia kresťanského náboženstva a literatúry i český literárny kritik Miloš Dvořák, ktorý sa už v priebehu 30. rokov 20. storočia stal vyhranenou literárnokritickou osobnosťou, hodnotiacou literárny proces cez prizmu kresťanskej spirituality. Už po mníchovskej tragédii v 1938 a aj v protektorátnych rokoch poukazoval na dôležitosť nadviazania na tradíciu literárnych diel, v ktorých

¹ V pohanských národoch dávali za vzor bojovníkov a rečníkov. Kresťanstvo prinieslo do Európy nové vzory, svätých. Svätí sa stali súčasťou európskych dejín, predstavovali ideu dokonalosti človeka. Boli prítomní v umení, literatúre i v kalendári sviatkov. Za patrónov si ich volili farnosti, diecézy, rôzne spolky a národy. Mená svätých nosí mnoho Európanov doteraz. Je nespochybniteľným faktom, že európsku identitu stvárnňovalo kresťanstvo a svätí boli ovocím pravého kresťanského života. Oni sú skutočnými reformátormi, ktorí menia, pretvárajú, vedú vpred a kriesia duchovnú cestu (Koleják 2013, 22).

jasne cítiť prítomnosť Boha². V duchu tejto tradície bolo nutné proti hákovému krížu postaviť dôsledne kríž kresťanský. I postupný nástup komunistickej ideológie a jej schematické (najmä agitačno-propagandistické) postuláty v literatúre v období po druhej svetovej vojne vnímal tak, že tam, „kde smysly a prožitky určujú život vůle, lehce vstupuje do umění bestialita nebo ideologické schéma a stává se náhražkou lidství“ (Dvořák In Med 2004, 45). Kultúra – podľa Dvořákovho hodnotového sveta – má byť založená na metafyzickom usporiadaní hodnôt a z neho odvodzovaných hodnotení, pretože „spojení umění a náboženství vymezuje tvůrci pojem svobody, která začíná tehdy, kdy se člověk osvobozuje sám od sebe, kdy svůj egoizmus mění v lásku k bližnímu“ (Med 2004, 51). A napokon totožné vnímanie vzťahu literatúry a duchovného (náboženského) života sa explicitne prejavuje i v eseji s názvom *Jeskyně svatého Jeronýma*³, ktorej autorom je významný maďarský katolícky spisovateľ, konvertita zo židovstva, piaristický mních, historik literatúry, charizmatiký pedagóg a estét Sándor Sík: „Nuže, velký spisovatel, velký básník se stává velkým právě tím, že „lépe vidí“, že čte hlouběji v lidských srdcích, než oko obyčejného člověka. Velký román, velké drama, velká báseň nás vychovává k tomuto lepšímu vidění, k opravdovějšímu pochopení našich bližních čili k upřímnějšímu, vřelejšímu odpuštění neboli – což je alfou a omegou křesťanské morálky – k větší lásce“ (Sík In Szemán – Kolmanová 2014, 89). Hoci sa v maďarskej literatúre prakticky neobjavila katolícka moderna v takom zmysle, ako ju poznáme z českého či slovenského prostredia, bol to práve Sándor Sík, ako dôležitá osobnosť dobového katolicizmu, ktorý tvrdil, že „katolícká literatura je především literaturou, a také katolícké umění je skutečně katolíckým tehdy, je-li pouze uměním“ (Hatos In Szemán – Kolmanová 2014, 225). Práve on má veľkú zásluhu na tom, že sa v maďarskej literatúre objavila v rovnakom období (t. j. v 30. rokoch 20. storočia) silná enkláva výborných katolíckych autorov, ako tomu bolo v Čechách, keď po silnej generácii českých katolíckych autorov, akými boli Josef Florian, Jakub Deml či Jaroslav Durych, vstúpila – na prelome 20. a 30. rokov 20. storočia – do českej literatúry skupina mladých básnikov, „jejichž dílo pak bylo – celé nebo jeho část – zahrnováno pod pojem „spirituální poezie“: Halas, Holan, Závada, Zahradníček, Lazecký, o něco později Renč, Hrubín, Dokulil a další“ (Putna 2012, 752), či na Slovensku, kde „zástavu“ skupiny básnikov slovenskej katolíckej moderny v prvej generačnej vlne niesol ich najslávnejší člen Rudolf Dylong, ktorému výborne sekundovali dvaja takmer rovesníci Pavol Gašparovič Hlbina i Ján Haranta, v druhej generačnej vlne Janko Silan, Mikuláš Šprinc, Pavol Ušák Oliva, Svetoslav Veigl a mnohí ďalší. Kým v Čechách vznikli katolícky orientované časopisy ako *Akord*, *Řád* či revue *Tvar*, na Slovensku zastupovali obdobnú ideovú líniu periodiká *Kultúra*, *Katolícke noviny*, *Postup* či *Prameň*, a v súdobom kontexte stredoeurópskeho priestoru aj kultúrne katolícke revue ako bavorský *Hochland*, slovinský *Križ na gori* či poľský *Verbum* (časopis s rovnakým názvom sa začal vydávať aj na Slovensku v roku 1947), tak mladá generácia, formujúca sa okolo maďarského časopisu *Vigília* (založený v roku 1935), znamenala počiatok maďarskej katolíckej literatúry ako umelecky relevantného a čitateľsky živého fenoménu.

Toto je na úvod len krátka ukážka toho, ako svojho času napísal český literárny historik Jaroslav Med, že „literární život je do značné míry obrazem společenské role literatury“ (Med 2010, 8). Spoločenským poslaním literatúry, zvlášť v prvej polovici 20. storočia v našich (stredoeurópskych) geopolitických podmienkach, bola túžba podieľať sa na výstavbe nového sveta i nového štátu (napr. postupné okolnosti vzniku, zániku a opätovného obnovenia ČSR). Aj kresťanské myslenie, ktoré do značnej miery sformovalo históriu a kultúru Európy, pričom v mnohých národoch vytvorilo princíp neodlučiteľnosti prepojenia národného cítenia, kultúry a viery, sa postupom času vo svojich dvoch hlavných konfesionálnych prúdoch, t. j. v katolicizme a protestantizme, snažilo rôznymi

² Mal na mysli najmä dielo Otokara Březinu.

³ Napísaná v roku 1951, t. j. už v čase náboženskej neslobody, keď sa v stredoeurópskych štátoch začínajú naplno uplatňovať v spoločensko-politickom živote totalitné praktiky komunistickej moci.

spôsobmi reagovať na často turbulentné zmeny v spoločnosti. I preto je fenomén formovania málo známych analógií slovenskej, českej a maďarskej katolíckej literatúry v 20. storočí plný súvislostí, čo je v prvom rade dané už zdieľaním spoločného stredoeurópskeho priestoru. „Jak bylo již mnohokrát napsáno: katolícká literatúra vzniká v dôsledku sekularizácie. Je prejavom „druhej konfesionalizácie“, tedy vytvárením ostre vyhraněných nábožensko-politických názorových táborů uvnitř moderní společnosti. Čím více je tradiční katolícká část společnosti zatlačována na okraj moderního vývoje, tím zřetelněji buduje „paralelní polis“, „katolícké milieu“, a v jeho rámci jako jeden z prostředků upevňování, uvědomování a vzdělávání komunity i specifickou katolíckou literaturu“ (Putna In Szemán – Kolmanová 2014, 8).

Spoločensko-politická situácia stredoeurópskych krajín po druhej svetovej vojne, najmä postupný nástup komunistov k moci vo všetkých sférach verejného života po roku 1948, však veľmi nepriala ďalšiemu rozvoju kresťanskej (i konfesijne katolíckej) kultúry a literatúry. Systematický útok proti náboženským organizáciám postupne prerástol do útaku cirkvi, kňazov i laikov, židoviac na okraji spoločnosti. Viacero slovenských a maďarských autorov – katolíkov sa však napriek nepriaznivej situácii vzoprelo komunistickému režimu a politicky angažovanej literatúre a kultúre svojou špecificky kresťanskou (i konfesijne katolíckou) literárnou tvorbou, resp. tvorbou, ktorá obsahovala či vykazovala isté spirituálno-kresťanské motívy. Nazdávame sa, že popri tejto umeleckej tvorbe zohralo neoceniteľnú úlohu ich kresťanské svedomie a slobodné myslenie, ktoré sa neštítalo deklarovať prirodzený morálny zákon vpísaný do ľudského srdca i svoju vieru v niečo oveľa viac, ako je len matéria, hoci stáli tvárou v tvár veľmi silnej totalite komunizmu.

Pál Hatos v štúdiu s názvom *Maďarský katolicismus ve 20. století* uvádza, že hoci komunisti výrazne útočili na cirkvi a náboženské organizácie, pričom ich zbavili mnohých dovtedy platných právnych i politických privilégií, maďarskú katolícku cirkev útoky nezlomili, dokonca sa zdalo, že sa sama, pomocou masových demonštrácií veriacich, dokáže postaviť silám totality. „Není snad ukvapený předpoklad, že zdejší katolicismus použil v letech 1945-48 velmi účinně instrumentář agitačně-demokratické masové politiky a projevil tak ve svých dějinách dosud nevídanou dynamiku (srovnatelnou s polským a irským katolicismem), a to za situace, kdy přišel o obrovské majetky a politickomocenská privilegia“ (Hatos In Szemán – Kolmanová 2014, 256). Napokon sa však po uväznení a odsúdení mimoriadne uznávaného biskupa Józsefa Mindszentyho na Vianoce roku 1948 ocitla maďarská katolícka cirkev „v defenzíve, v níž setrvala do pádu komunistického režimu. Politika totálneho podmanení cirkvi štátni mocí vyústila v popravy, ve zřízení Státního úřadu pro církev, v téměř úplné ochromení církevní správy, uvěznění či internace řady kněží i biskupů“ (Hatos In Szemán – Kolmanová 2014, 256).

Hoci sa v 50. rokoch 20. storočia v Maďarsku, rovnako ako v Čechách a na Slovensku, snažili komunisti vytlačiť cirkvi a náboženstvo z verejného, kultúrneho a politického života, keďže sa konali rôzne vykonštruované politické procesy s cirkevnými hodnosťami či ďalšími osobnosťami verejného života, ktoré sa rôznymi spôsobmi rozhodli neprispôbiť komunistickému režimu, resp. režim si ich účelovo zvolil za svojich nepriateľov, aby ostatným dokázal svoju moc a prípadne ich dostatočne zastrašil, predsa bola situácia okolo katolicizmu v Maďarsku o niečo iná ako v Čechách a na Slovensku. Martin C. Putna v štúdiu s názvom *Katolicismus v moderní maďarské literatuře aneb Nejen dědictví svatého Štěpána* píše, že kým v Maďarsku za komunistickej éry naďalej existuje, hoci v obmedzenom móde, cirkevné školstvo a okrem ďalších cirkevných periodík vychádza naďalej katolícky literárny časopis *Vigília*⁴, ktorý viedol v 50. rokoch Sándor

⁴ M. C. Putna však dodáva, že časopis musel v danej situácii zachovávať istú lojalitu k vládnyh kruhom (mladší brat Sándora Sika Andre Sík bol vysokým komunistickým funkcionárom a nejaký čas i ministrom zahraničných vecí), nesmel sa púšťať do politických tém a dávať príliš veľký priestor disidentom či exilovým autorom.

Sík a v 60. rokoch György Rónai, v Čechách a na Slovensku mohol po roku 1948 katolicizmus prežívať len v tzv. šedej zóne, a aj to na jej úplnom okraji, pričom verejne nemohol vychádzať katolícky literárny časopis (Putna In Szemán – Kolmanová 2014, 13). Na Slovensku sa formálne uzavrela i kapitola „skupinovej existencie“ autorov slovenskej katolíckej moderny, pričom sa začína „polstoročná nadvláda marxistickej ideológie v našej literárnej vede“ (Pašteka 2002, 11), neakceptujúc v plnej miere celú nábožensko-kresťanskú sféru národného, spoločenského, kultúrneho i literárneho života. Katolícka moderna stratila „punc“ oficiálnosti a výsadného postavenia, hoci mnohí jej členovia – či už v domácom exile alebo v emigrácii – zostali verní jej poetologickým a tematickým východiskám, na ktoré nadväzuje i súčasná skupina slovenských katolíckych autorov i autoriek (J. Tóth, R. Dobiáš, T. Klas, T. Križka, M. Chuda, P. Prikryl, J. Tomášik, E. Fordinállová, K. Džunková, G. Grznárová a i.).

Ak pri charakteristike tvorby vybraných autorov katolíkov uplatníme postupne vekové hľadisko od najstaršieho po najmladšieho, tak začneme už u vyššie zmieneného Sándora Síka (1889 – 1963). Vo svojej básnickej, prozaickej i esejistickej tvorbe pred i po nástupe komunizmu jasne deklaroval kresťanský (katolícky) postoj, tvrdiac, že i umelecká literatúra je svätou vecou: „Pro nás je literatura především povoláním, posláním, v jistém smyslu apoštolská životní forma“ (Sík In Szemán – Kolmanová 2014, 40). Každé vyslovené a **napísané slovo je totiž večné, sme zaňho zodpovední**, a ako hovorí Ježiš Kristus v Matúšovom evanjeliu, „ľudia sa budú v deň súdu zodpovedať z každého daromného slova, ktoré vyslovia“ (Mt 12,36). Tento projekt novej evanjelizácie, ako ho poznáme i z tvorby slovenského katolíckeho autora Pavla Straussa, o ktorom sa ešte bližšie zmienime, je obsiahnutý i v Síkovej básni *Vlaštovka na podzim*: „*Oč prosit, čím žít víru, / dokud nenaplníš míru, / můj Ty Bože, / pro tu chvíli dej mi sílu. // Sílu žít, jak všichni jiní, / starci vlídní, dobří z lidí, / můj Ty Bože, / jak ubozí duchem žijí. // Ať třeba víc nedostanu, / než chléb s vodou jako manu, / můj Ty Bože, / zítra znova, pokud vstanu. // Potlesk sálu, sláva lichá, / po níž vzlyká ve mně pýcha, / můj Ty Bože – / dej v komůrce šepot ticha. // Tiše se chci sklánět k zemi, / slabá větev v živém kmeni, / můj Ty Bože – / vyčkat v míru do klácení. // Kéz zaslechnu v zvucích skonu / jinou píseň hvězd, trav, stromů, / můj Ty Bože, / než mě pozveš zpátky domů*“ (Sík In Szemán – Kolmanová 2014, 42). Pri interpretácii tvorby S. Síka, P. Straussa i ďalších duchovno-kresťansky orientovaných autorov totiž platí to, čo sformuloval literárny kritik a rusista Miroslav Mikulášek, že „slovesné dílo jako „tropus ducha“ jeho tvůrce, „vyzářený stav“ jeho „duše“ (A. H. Armstrong), „refugium Slova“ „vtěleného“ do plynoucího eidetického slovesného vesmíru vyžaduje v umění interpretace stejně jako v samotné tvorbě soutok světského a duchovního, božského pramene, souznění „mysli“, „rozumového poznání“ (dianoeticon) a toho, co Augustinus Aurelius nazýval „mluvou srdce“ (verbum cordis) = verbum interius, verbum intimum“ (Mikulášek In Rybák 2010, 26). Základný stavebný kameň Síkovej i Straussovej tvorby spočíva práve v pochopení zmyslu obety Ježiša Krista i samotného aktu spásy, pretože len to dokáže premeniť ľudskú pýchu a egoizmus na pokoru a pokánie. Nech by bola doba akákoľvek, nič nemohlo zmeniť ich názor na vzťah literatúry a duchovného (náboženského) života. I preto sa Sándor Sík už v spomínanej eseji *Jeskyně svatého Jeronýma* nebojí napísať, že hoci sa človek považuje za stred vesmíru, a čím je vznešenejšou, silnejšou a duchovnejšou osobnosťou, tým viac cíti pripútanosť k vlastnému ja, tak práve veľkí svätci i básnici nechávajú vo svojej tvorbe zaznieť túžbu po oslobodení sa od tohto večne rovnakého ja, pričom sa to oslobodenie deje rôznymi spôsobmi (náboženský zážitok, vedomá morálna činnosť, ponorenie sa do vedeckej práce). Ale za najľahšie prístupný a najvšeobecnejšie dosiahnuteľný spôsob oslobodenia považuje estetický zážitok, a pretože najzákladnejším pohybom náboženského i morálneho života je, aby sme sa vymanili zo seba samých, z nášho ja a otvorili sa smerom k Bohu a ľuďom, zaistuje tento estetický zážitok rovnaký odstredivý pohyb a slúži ako precvičenie rovnakých duchovných svalov pre priblíženie sa k Bohu, resp. ako zážitok priblíženia sa k človeku. Pohrúženie sa do spisovateľskej tvorby je vlastne – nezávisle na prisne

vzatom obsahu – len umeleckou tvorbou a faktom vnútorného znovutvorenia pri čítaní prináša určitý zážitok vnútornej slobody, ktorý môže byť nevedomky predzvestou náboženského zážitku. A bude ním tým skôr, pokiaľ skutočnosť zobrazená v diele obsahuje náboženské a morálne prvky, pričom tie bývajú obsiahnuté v každom veľkom literárnom diele, len si ich musíme všimnúť (Sík In Szemán – Kolmanová 2014, 87 – 88). Následne sa v eseji, podobne ako známy Henri Bremond vo svojom diele *Modlitba a poézia* (prišiel s teóriou, že každá dobrá báseň je ako modlitba), zamýšľa nad tým, že duša čitateľa pod vplyvom hlbokých duchovných myšlienok nadobúda vážne podnety pre svoj morálny život a napomáha tak percipientovi k lepšej modlitbe. Veľkosť autora totiž spočíva podľa S. Síka najmä v tom, že dokáže vysloviť to, čo každý cíti, ale nedokáže to vysloviť. Výpovedná hodnota diela od takéhoto autora dokonca podnecuje čitateľa k zmene svojho života k lepšiemu. Pretože život je podľa S. Síka i P. Straussa neustálym bojom s vlastnou slabosťou a so zlobou sveta, a tak Božie mystériá, láskavosť, vrozená i vybojovaná v škole znášania, heroická, tichá je stálou prípravou na najkrajšiu obeť. Veď ako si zapísal do svojho denníka Pavol Strauss 28. 2. 1985, iba „*kto prešiel najtemnejšou nocou, sa môže úprimne tešiť svetlu, i keď len možnému. Kto nepozná zatienenie skrytosťou, nevie sa nadobro otvoriť náznakom priazne. Sme generácia, ktorá prešla tieňmi vojny a hrôz, neopodstatnenými a skoro nepredstaviteľnými represáliami a príkorím. A preto pociťujeme ako pod lupou všetky krásy sveta, od šťastia, že môžeme žiť, až po radosť z každého kvietka, z každej kvapky rosy na kvetoch a stebľách, z kúska odhrnutej opony chmár. Naše životy boli a sú vypožičané a to do tej chvíle, kým nesplatíme dlh svojej ľudskej úbohosti*“ (Strauss 2012, 15). A tridsaťpäť rokov pred týmito slovami, t. j. 1. 6. 1950, si P. Strauss do denníka poznačil vetu, ktorá prepája myslenie oboch umelcov (S. Síka i P. Straussa): „*Veľkí básnici minulosti boli preto veľkými, že boli veľkými ľuďmi*“ (ibid.).

Ateizácia spoločnosti počas komunizmu, schematické podoby literatúry a kultúry podľa doktríny socialistického realizmu viedli Pavla Straussa, konvertitu zo židovstva, jedného z najväčších slovenských kresťanských (konfesijne katolíckych) mysliteľov 20. storočia, často k takémuto uvažovaniu: „*Kto neriskuje dobrodružstvo ideovej slobody, riskuje stratu budúcnosti. Je pochybným podujatím chcieť len nepochybné. Čudné časy, a kde vyústia, keď im je každý pochybný okrem skutočne pochybných individuí. Sú to vari časy pochybených. A pretože žijem v týchto časoch a chcem písať, píšem. I keď predpokladám, že to nik nebude čítať, pretože to nebude môcť čítať. I keby o to mali ľudia záujem, je tu záujem istých ľudí, aby tí prví nemali možnosť o to mať záujem. A tak si to píšem, aby som to vydýchal. Duchovné vraždenie umlčovaním a zabúdaním je generálny bas perzekúcie slobodymilovných ľudí všetkých čias. Má to vždy len dobový výraz a čoraz neludskejšie príkrasy. Pribitá na kríž ticha agonizuje i duchovná podstata našich čias, i našej krajiny v mrazivej temrave druhej polovice dvadsiateho storočia a čaká, že sa preboria čierne laby mlčania. (...) Čo je to za čas, čo difamuje všetku originalitu? Čo má jediný model na všetko. Kde je najväčším imaním atrofia orgánov pre nápady, vzruchy a neutišiteľnú zvedavosť pre objavenie nových možností myslenia a poznania, pre nekonformnú predstavivosť a dôvtip. A to je i sezóna pre váhavých. Sú vďační, že ich čas „prinútil k niečomu sa priznať“. Čo ešte nepredpokladá, aby sa v niečom vyznali a niečo vyznali. Čas degradácie všetkého svojského a devalvácie čestne vybojovaných a spoznaných hodnôt. Čas, čo si cení len bezcenných prehľtačov vlastných, ale i cudzích slín bez ochoty produkovať, aspoň občas, vlastný srd a kritickejší alebo odbojnejší postoj. Na socialisticky natretí pajáci a lokaji. Duševní hrbáni arogantných móresov, kým ich neodkopnú podobní mocenský potratoví kandidáti*“ (Strauss 2010, 24).

Pavol Strauss, o ktorého duchovno-kresťanskej tvorbe sa väčšina čitateľov dozvedala až po páde komunistického režimu, keď sa už mohli oficiálne publikovať jeho diela⁵, naozaj vedel, čo hovorí.

⁵ Je ale potrebné dodať, že k chvíľkovému a parciálnemu návratu odmlčaných autorov späť do verejného literárneho života prispela druhá polovica 60. rokov 20. storočia, keď spoločenskú situáciu v Československu

V knihe *Nádhera nečakaného* (1992) uviedol okrem iného, že dochádza „ku kultúrno-duchovnému paradoxu. Zo systematického zriekania sa evanjeliového posolstva sa stal čisto rozumový výplod ducha, mravov a premýšľania, ktorý ale nakoniec dôjde na svoj pôvod a z celosvetového antikresťanstva dôjde, vďaka „podfuku Ducha Svätého“, k pôvodnému presvedčivému prameňu z pôvodných duchovných zdrojov znovu vyvierajúcich večných právd. Ak nebude budúci svet kresťanský, nebude ho vôbec. Stála obmena privedie svet „ad fontes“ (k prameňom), do blízkosti Kristovej. Dejinné prevraty budú duchovné prívraty“ (Strauss In Rybák 2010, 27).

I napriek všetkému si slovenskí, českí a maďarskí katolícki autori jasne uvedomovali, že v akejkoľvek dobe nemôže byť umenie a náboženstvo v rozpore, pretože ich pôvodcom je Boh, a že viera v Jeho pravdu stojí nad politikou i akýmkoľvek hranicami, ktoré buduje ľudská spoločnosť. A hoci boli rôzne snahy a pokusy o akési skupinové zjednotenia autorov katolíkov, vždy to boli primárne individuálne tvorivé osobnosti. Jednoducho nie masa, ale katolícke individuality. Čo je však podstatnejšie, dokázali vždy medzi sebou utvárať istú súdržnosť, aj keď im to niekedy inštitúcie (kultúrne či cirkevné) nerobili jednoduchým. Tvorivá a organizačná práca mnohých katolíckych osobností (napr. S. Síka, R. Dilonga, J. Floriana a i.) **nebola nikdy zbytočná, ani práca ich predchodcov**, na ktorých sa často odvolávali a nadväzovali na ich literárnu tradíciu. Tento fakt možno

---

charakterizuje značné politické uvoľnenie, ktoré predznamenať tzv. Pražskú jar. „S ním súvisia aj väčšie možnosti slobodnejšieho rozvoja kultúry a umenia. Vytvárajú sa teda aj priaznivejšie podmienky pre básnickú tvorbu“ (Hochel 2003, 99). Druhá polovica 60. rokov 20. storočia teda reaktivovala aj tvorbu katolíckej moderny. Konkrétne v roku 1966 sa, prostredníctvom odborných štúdií matičného pracovníka Tomáša Winklera, verejne nastolila jej problematika v mesačníku *Slovenské pohľady* a *Kultúrny život*. V štúdiu *O zabudnutých básnikoch* či *Čas preveruje hodnoty* sa Winkler pokúsil o „normálnu revíziu splošteného podávania medzivojnového a povojnového vývinu slovenskej literatúry; o korekciu falšujúceho pohľadu marxistických literárnych historikov. V danej situácii muselo sa o týchto nedostatkoch hovoriť opatrne a obozretne. Veď nešlo o ‘zabudnutých’, ale o zakázaných básnikov, o viacerých emigrantských autorov“ (Pašteka 2002, 532). To, že sa postupne začala tvorba katolíckej moderny znovu prijímať, potvrdzoval najmä fakt, že v roku 1966 mohli už knižne publikovať aj domáci príslušníci katolíckej moderny (žil vtedy P. G. Hlbina, J. Silan, J. Haranta, S. Veigl, J. Motulko). Ako prvý začal publikovať Janko Silan, keď mu najskôr v malom náklade vyšli zväzky triptychov (*Triptych I. – IV.*), pričom dôležité bolo, že začal vydávať aj oficiálne (*Sám s vami*, 1967 a *Oslnenie*, 1969). Jánovi Harantovi sa v roku 1967 podarilo knižne publikovať aspoň zopár veršov v trenčianskom zborníku *Rozhovory s časom*. V ňom sa prezentovali básne autorov, ktorí v tom čase žili na území trenčianskeho okresu (Haranta vtedy pôsobil ako farár vo Svinnej pri Trenčíne). Zbierku veršov sa mu však v čase politického uvoľnenia publikovať nepodarilo. Jubilujúcemu šesťdesiatnikovi Pavlovi G. Hlbinovi vyšiel oficiálne výber z jeho dovtedajších jedenástich básnických zbierok pod názvom *Víno svetla* (1969). Štyri plodné roky (1966 – 1969) zdanlivého pokoja, keď akoby naozaj začalo svitať i nad tvorbou katolíckej moderny, zabrzdil o celé ďalšie dve desaťročie okupantsko-normalizačný režim. V auguste 1968 vstúpili na územie Československa vojská Varšavskej zmluvy a nástupom tzv. normalizácie začala komunistická moc znova výrazne zasahovať do „rozvoja umenia, opätovne prichádzajúc s požiadavkou, aby tvorcovia uplatňovali metódu socialistického realizmu. Prejavilo sa to okrem iného aj v tom, že niektorí spisovatelia nesmeli publikovať“ (Hochel 2003, 99). Nová represia sa však nastolovala postupne, a preto ešte mohlo vyjsť zopár zbierok katolíckych autorov v rokoch 1969 – 1970. Svetoslavovi Veiglovi – po dvadsaťročnom odmlčaní – vyšla zbierka *Mesto na návrší* (1968) a laickému príslušníkovi katolíckej moderny Jánovi Motulkovi vyšla nová zbierka *Zobúdzanie popola* (1970). Pavlovi Straussovi v období 60. a začiatkom 70. rokov 20. storočia vyšlo *Aforistické diárium* (1960), následne v Ríme *Krížová cesta pre chorých* (1964) a pod pseudonymom Jozef Augustín publikoval knižky *Postila dneška* (1965) a *Roztrhnutá opona* (1972). Po roku 1968 sa mu ešte podarilo vydať *Zápisky diletanta* (1968) a *Zákruty bez ciest* (1971). Do distribúcie sa mali dostať aj ďalšie knihy, ale boli zošrotované. Počas normalizácie sa už všetko vrátilo do starých kolají a vydavateľstvá zo strachu pred Straussovým kádrovým profilom odmietali jedno dielo za druhým. Až rok 1989 mu priniesol satisfakciu vo forme spravodlivého ohodnotenia.

dokladovať na mnohých osobnostiach kresťanskej – konfesionálne z nášho pohľadu najmä katolíckej – literatúry a kultúry. Či už pred druhou svetovou vojnou, počas nej i po nej, verili títo autori najmä v to, že najvyššia forma lásky, t. j. láska Boha, má v srdciach ľudí, ktorú do nich zasievajú aj formy náboženského umenia, schopnosť pretvoriť svet na lepšie miesto pre ľudský život.

Verila v to i ďalšia významná osobnosť z okruhu básnikov združených okolo časopisu *Vigília* – László Mécs (vl. menom Jozef Emil Martončík (Mártoncsik), 1895 – 1978). Martin C. Putna ho dokonca nazval maďarským blížencom „Jana Zahradníčka, Václava Renča a ďalších katolíckych lyriků meziválečné éry“ (Putna In Kiss Szemán – Kolmanová 2014, 11), ku ktorým možno zo slovenskej katolíckej moderny priradiť autorov ako Ján Haranta či Janko Silan. Osoba autora Lászlóa Mécsa je zaujímavá aj z toho dôvodu, že sa narodil na území, ktoré pripadlo po roku 1918 Československej republike (Kostolany nad Hornádom, okres Košice), pričom po kňazskej vysviacke (1918) pôsobil na území dnešného Slovenska v rôznych funkciách (ako učiteľ, farár či kanonik). Až v roku 1945 sa presťahoval do Pannonhalmy v Maďarsku. V roku 1953 bol však komunistami zatknutý a väznený až do jesene 1956⁶. Následne bol rehabilitovaný a ako kňaz pôsobil v Budapešti do roku 1961. V *Biografickom lexikóne Slovenska* (2017) sa o jeho tvorbe nachádza stručná zmienka, odkazujúca na skutočnosť, že prvé verše uverejnil v roku 1916 v katolíckom literárnokritickom týždenníku *Élet [Život]* a debutoval básnickou zbierkou *Hajnali harangszó [Ranný zvon]* v roku 1923. V básnickej tvorbe nadviazal na symbolizmus E. Adyho, pričom v jeho poézii dominovala lyrika so silným kritickým pohľadom na sociálne pomery, ktoré sa snažil riešiť v duchu kresťanskej metafyziky a maďarského nacionalizmu. Na druhej strane Martin C. Putna pri charakteristike Mécsovej tvorby poukázal na to, že sa počas svojho života dočkal i tvrdej kritiky, pretože jeho poézia pôsobila príliš jemne, uhladene, melodicky – „jinak řečeno, že **jen klouže po náboženském i poetickém povrchu**“ (Putna In Kiss Szemán – Kolmanová 2014, 11). Dve vybrané básne L. Mécsa (*Pan nestárne* a *Návrat marnotratného syna*), ktoré preložil z maďarčiny do českého jazyka Robert Svoboda, zaradené do antológie maďarskej katolíckej poézie *Němá nauka stromů o spáse* (2014), však prezentujú básnikov cit pre používanie bohatého obrazného jazyka so znakmi náboženskej meditácie i v istej nadväznosti na biblické udalosti. Práve báseň *Návrat marnotratného syna* je vybudovaná na zlyrizovanom podobenstve novozákonného Lukášovho evanjelia *O marnotratnom synovi* (príbeh o hriechu, vyhnanstve a milosrdenstve), ktorého originalita tkvie najmä v tom, že sa u iných evanjelistov (Matúša, Marka a Jána) nenachádza. L. Mécs v záverečných veršoch básne kladie dôraz na uvedomenie si potreby Božieho milosrdenstva v ľudskom živote: „*Rodina! Strašná záhada, / těsná je její ohrada, / hnojí ji smích, slzy, váda / – ale Pravda, Krása, Dobro / a Bůh je její úroda! // Otče! Stvořiteli! Čekám, / jak se mnou soud tvůj naloží. / Zlomenou hůl mou a srdce / ve svém sadu nech, ať raší, / pak vrátí se mi tvář boží...*“ (Mécs In Kiss Szemán – Kolmanová 2014, 46).

Rovnako by sme však k uvedeným autorom mohli zaradiť aj autora trochu „z iného súdka“, hoci generácie zapadá medzi vyššie zmienených spisovateľov. Máme na mysli *Sándora Weöresa* (1913 – 1989), ktorý je často vnímaný azda ako najoriginálnejší autor maďarskej poézie. Literárna kritika sformulovala jeho básnickú metódu ako kult dobre rytmizovanej nezmyselnosti, pričom sa kvôli svojskému poetickému štýlu stával často predmetom rôznych literárnych sporov.

Ako uvádza Vojtech Kondrót vo svojom doslove nazvanom *Dve hudby v mojom uchu*, publikovanom v slovenskom preklade Weöresových básní pod názvom *Znamená, S. Weöres bol jediné dieťa svojich rodičov, keďže sestra sa narodila mŕtva*. Tvoril od raného detstva, bol zväčša do seba uzavretý, hlbavý, bez kamarátov, vyrastajúc medzi dospelými. Ako šesť-sedemročný čítal

⁶ Žofia Bárcziová v monografii s názvom *Szellelmidézés (Mécs László – tanulmányok)* – *Vyvolávanie duchov (László Mécs – štúdie)* uvádza ako oficiálny dôvod falšovanie dokladov (podpísal sa ako József Mártoncsik, teda vlastným menom a priezviskom) a provokáciu namierenú proti Sovietskemu zväzu a ľudovej demokracii.

Shakespeara, Goetheho, Madácha, pričom najmä matka ho viedla k poézii (Kondrót 1973, 131). Zrelé verše začal publikovať už ako štrnásťročný a ako devätnásťročný bol známym básnikom v celom Maďarsku. V 50. rokoch 20. storočia mal zakázané publikovať, lebo jeho poézia nevyhovovala aktuálnym politickým požiadavkám, i keď na ich konci mu už básne vychádzali, ale stále mu ako jeho veľké mínus vyčítali apolitickosť.⁷ Editori antológie maďarskej katolíckej literatúry ho v medailónoch autorov charakterizovali ako básnika a prekladateľa, ktorého typickými črtami tvorby boli estetickosť, premenlivosť, pestrosť foriem, hravosť, metafyzika, pričom podnety čerpal tiež z kresťanskej i východnej filozofie, a napokon aj zo samotnej mytológie. Je autorom, ktorý mal veľmi blízko k poetike surrealizmu. Na tomto mieste je vhodné uviesť, že naňho vyslovene sedí charakteristika kvalitného (kresťanského) umelca, ako ju podal v eseji *Jeskyně svatého Jeronýma* Sándor Sík, keď sa zmieňuje o poézii a literatúre, ktoré sú veľkou vecou, pre spisovateľa a básnika dokonca tou najväčšou, a nie hrou. Jedným dychom však dodáva, že niekedy sú i hrou, pričom aj samoúčelná hra, zobrazením reality, ukázaním sama seba zdieľa niečo, čo je viac ako aktuálna hra, ako časť zobrazenej skutočnosti alebo vyslovená nálada či vlastné vyznanie. Dielo totiž vždy niečo znamená. „Spisovateľ chťe nechtě sděluje mezi řádky něco o největších věcech: o životě, smrti, člověku, Bohu, čase a věčnosti, o dobru a zlu. Estetický jazykový úzus označuje tento jev mnoha názvy – význam, sdělení, světový názor, vnímání světa, morálka atd.; jistě je to, že toto, z blízka většinou neurčitelné něco vede v konečném smyslu spisovatelovu ruku také při vykreslování a vyjadřování. (...) My, křesťané totiž máme, jak Tolstoj říká, jistý prubířský kámen – evangelium k tomu, abychom mohli konstatovat, co je pravda a co nikoliv, co je dobro a co je zlo. (...) Dějiny, Bible, mytologie nebo příští století, respektive vysněný obraz budoucího lidstva: to všechno jsou vytoužené, přivolávané symboly tohoto velkého a krásného neznáma, tohoto tušeného významu“ (Sík In Szemán – Kolmanová 2014, 92 – 94).

Hoci preklad Weöresovej poézie do cudzích jazykov spôsobuje pre stavanie na rytmike maďarského jazyka nemalé problémy, v slovenčine vyšiel výber z jeho tvorby už v spomínanom preklade Vojtecha Kondróta pod názvom *Znamenia* (Slovenský spisovateľ, 1973). V češtine boli doteraz publikované dve vydania prekladov jeho poézie⁸: prvé, širšie vydanie, v roku 1978 v pražskom vydavateľstve Odeon pod názvom *Ze džbánu nekonečna* a druhý, zúžený výber tých istých básní, vyšiel už v nových spoločensko-politických podmienkach v roku 2003 v pražskom vydavateľstve BB/art v edícii Versus pod názvom *Věž mlčení*. Práve takto totiž nazval Sándor Weöres svoj prvý výber z diela po dlhoročnej odmlke. Český preklad Weöresových básní pochádza z prekladateľskej spolupráce Václava Daněka a Bélu Hapa, pričom v rámci druhej menovanej knižky sa na zadnom obale o autorovi zmieňujú ako o nonkonformnom poeta doctus, bytostnom ironikovi a sebaironikovi, ktorý sa síce dočkal prestížnej Kossuthovej ceny, ale až do smrti neprestal byť enfant terrible maďarskej poézie. „Totalitní režimy zlobil meditativním humanismem, historicky poučeným zejména z antiky a z kultur orientálních. Svému programově potlačovanému lyrickému JÁ vymyslel spoustu převleku, podob, i životní CREDO: „... nadosobní uměj být, svlíkni / velkobásnickost, géniovi ducha služ, / dej mu svoji člověckost“ (2003, zadný obal).

To, že Sándor Weöres je vnímaný aj ako autor, ktorý vychádzal z podnetov kresťanského humanizmu a pravdepodobne mu jeho idey neboli ľahostajné ani v osobnom živote, deklaruje nielen zaradenie do databázy maďarského katolíckeho lexikónu, ale i jeho báseň *Ábrahám áldozata* (*Abraháмова обета*), ktorú na svojej webovej stránke uverejnilo isté maďarské katolícke spoločenstvo, či mariánska básnická skladba *Nanebevzetí Panny Marie*, ktorej úryvok preložili do českého

⁷ http://www.babelmatrix.org/works/hu-all/We%C3%B6res_%C3%A1ndor-1913/biography?doc_lang=sk [16. 02. 2018].

⁸ Okrem zmienených prekladov boli Weöresove básne knižne preložené aj do angličtiny, francúzštiny, nemčiny, švédčiny, srbochorvátčiny, poľštiny, taliančiny a rumunčiny.

jazyka Marta Pató a Petr Borkovec. Publikovaná je v antológii maďarskej katolíckej literatúry *Němá nauka stromů o spáse*. Z básne vyznieva výrazný obdiv autora, skláňa sa pred vnútornou silou a odhodlanosťou Božej Matky, pred jej pokorou a zároveň obrovskou obetou, ktorú svetu priniesla a neustále prináša i v nebeskej sláve, že jej láska k ľuďom, napriek tomu, akí sú, neustále vyžaruje hrejivé teplo. Básnik ju vníma ako najvýraznejší spojovací element medzi človekom a Bohom, ako orodovnicu a pomocnicu v tých najťažších životných chvíľach človeka, čo dokázal aj umne poeticky vyjadriť nasledovným spôsobom: „*jen v té slze – tak jako ty – poklad mám, / rána mého syna – celé moje jmění, / a světa utrpení – zahrada bez bran. / Strom s bujným listovým mi v klíně koření / a zřítí-li se dolů, řasení / mých šatů chytne se tvá ruka násilníka, / přetěžkou hlavu mi složíš na kolena: / neboj se, stráží tě ticho, ta slza a já*“ (Weöres In Szemán – Kolmanová 2014, 137).

Dôvera Sándora Weöresa v idey kresťanského humanizmu, v ktorom si viera a rozum neodporujú, neprotirečia, ale navzájom sa posilňujú, a to aj v dobe, keď sú politikou odmietané, sa odzrkadľuje i v jeho hlavnom zmysle tvorby, keď sa pokúša presvietiť a otriast' príjemcom, aby sa zo svojho obmedzeného bytia dokázal vteliť do otvoreného, nekonečného bytia. Vyzýval (aj komunistického) človeka, ktorý „*si vie uvedomiť nepohodlnosť vlastníctva, postavenia a násilia, a namiesto vonkajšieho uznania sa upriamuje svojím telesným i duševným ja k čoraz vyššie siahajúcim metám*“ (Weöres 1973, 7). Azda i naznačený aspekt obety Panny Márie z vyššie analyzovanej básne viedol autora k zamysleniu sa nad tým, že človek vo všeobecnosti žije ustavične v úzkostlivej obave, neustále sa pýtajúc, čo dostanem, čo sa mi neujde, a tak celý jeho život uplynie vo vyčerpávajúcom zhone, a pritom je lepšie, keď z jeho vnútra sála otázka: Čo viem dať ja? „Bezstarostná, pokojná a triezva práca takéhoto človeka prináša stále plody, bohato sa ujde druhému i jemu; je maličkosťou to, čo rozdáva, ale táto maličkosť sa znásobene neprestajne vracia k nemu i k tým druhým“ (Weöres 1973, 7).

Ak sa vrátime do obdobia inej totality, konkrétne fašistickej, t. j. do obdobia druhej svetovej vojny, tak už vtedy S. Weöres reagoval na silu zla, ktorá dokáže opätovne rozpútať bratovražednú vášeň, rovnako ako na začiatku ľudských dejín, keď Kain zabil svojho brata Ábela. V básni *De profundis*⁹ z roku 1942 reaguje na vojnové besnenie, ktoré je i následkom neakceptovania obety „*jiné hvězdy syna*“, neuznávania iného poriadku, iba toho, ktorý je založený na „*cizopasi, / smrt těch jedněch druhým život spasí: / to je zemský řád. / Bratři kámen, zvíře, strom a člověk. / Žeru bratra, pláčem jsem ho povlél, / bratr mě chce žrát*“ (Weöres 1978, 19). Básnik to vníma veľmi emocionálne, v jeho duši rezonuje pocit, že „*co zabíjí se, zabíjí mne*“ (ibid.), pričom ani *nebo*, ktoré možno v celom výbere vnímať ako leitmotív, mu akoby nedokáže dodať pokoj: „*V božském světle zdejší žal a bídu / vždy jen zbědovím*“ (ibid.). O rok neskôr prichádza s básňou *Parainesis* (možno preložiť ako *povzbudenie*), ktorá obsahuje výrazné nadčasové posolstvo, kritiku človeka, ktorý nedokáže uniesť starnutie a starobu, ktorý túži žiť večne, stavia seba samého na piedestál Boha, starobu chápe ako záťaž, vzhliada len ku kultu mladosti, a pritom Boh má preňho nachystané omnoho vzácnejšie poklady: „*Dává ti snad život tolik slastí, / že tvůj odchod je tak žalostivý? / I kdyby byl život plný slastí, / copak toužíš, aby ses v něm mohl / vyvalovat věčně chrochtající? / Tak mi líto je člověka dneška, / že neumí jeho srdce stárnout. / Homo sapiente, bratře v Kristu, / jak je nuzná, žebrácká tvá touha: / Toužíval jsi po dokonalosti, / ale dnes ti stačí pouhé blaho, / které představuje vlastní bachor, / ... / Božím hostem jsi na tomto světě! / Proč odpíráš hostiteli právo / ukázat ti všechny zdejší síně, / ukázat ti všechny vzácné truhly? / V předsíni si trapně podestýláš, / chtěl by ses tam protahovat navždy! / Tak mi líto je člověka dneška, / že neumí jeho srdce stárnout*“ (ibid., 21). S podobnou kritikou človeka, ktorý nedokáže odolať kultu mladosti, sa stretávame aj u Pavla Straussa: „*Staroba by nemala byť príťažou a nudou, ale radostným dovršením, a mladosť nie otupeným zúfalstvom, ale*

⁹ Možno preložiť v biblickom zmysle ako *Z hlbokosti*. Báseň s rovnakým názvom evidujeme i u slovenského básnika P. O. Hviezdoslava, ktorá bola publikovaná v zbierke *Žalmy a hymny*.

prísľubom plnosti“ (Strauss 2016, 11). I literárny vedec a straussológ Július Rybák si pri analýze Straussových esejí vo svojom denníku poznačil, že „staroba nie je príčinou upadnutia ducha, ale úpadok ducha je príčinou staroby“ (Rybák 2012, 22). Považuje však za veľmi dôležité, aby v dnešnej dobe, keď sa tak rozmohol kult mladosti, zaznievali posolstvá takých mysliteľov ako P. Straussa či O. Clémenta, pričom sa paradoxne môže dosiahnuť opak, ako o tom svedčia aj slová francúzskeho pravoslávneho teológa a mysliteľa Oliviera Clémenta: „Když je člověku přes dvacet není přece starý, ale pro mladé... Ale když vidíme v televizi starou tvář, vyzařující dobrotu, světlo jako u Matky Terezy, nebo sestry Emmanuely z Kalkaty, je to něco výjimečného a ti mladí lidé si řeknou: Tak přece má cenu žít!“ (Clément In Rybák 2013, 17).

Sándor Weöres sa aj vo svojej ďalšej básnickej tvorbe po druhej svetovej vojne, tušiac, kam sa začína uberať spoločensko-politická situácia stredoeurópskych národov, v symbolických konotáciách zmieňuje o Ježišovi Kristovi ako milom dieťati (báseň *Šepot v temnote* z roku 1946), resp. ho predstavuje – v básni z roku 1948 s názvom *Papuánska pohřební píseň* – ako Toho, ktorý je najmocnejší a viera v neho pomáha človeku nemať strach: „Ať žebra stromů pukají, ať prší / kameny, ať voda zuří, nebe na zem padá: neměj strach. / On přejde, dojde na břeh“ (Weöres 1978, 48). Z tohto obdobia autorovej tvorby zaujímavo vyznievajú aj jeho *Básne o jednom verši*, v ktorých podobne ako u P. Straussa, sa zamýšľa nad mocnou entitou, ako je smrť, avšak, samozrejme, svojským, originálnym a trochu ironickým spôsobom: „Život je slévač, forma: hrob. * Já jsem: dva – podmět a přísudek. Nás v jedno porodí jen smrt. * (...) * Koryto tvých hladu: život. * (...) * Žebrák je, kdo něco má. * (...) * Hrobařova žena je porodní bába.“ (ibid., 85 – 88). Napokon veľmi trefne, anekdoticky, vyjadril, čím je náš svet v porovnaní s Bohom – Stvoriteľom: „Svět je boží fous“ (ibid., 88).

V súvislosti s analýzou tvorby Sándora Weöresa v období komunizmu je ešte dôležité spomenúť jeho epickú báseň *Józsefet eladják testvérei* (*Bratia predávajú Jozefa*). V štúdiu s názvom *A Biblia mint előszöveg* Weöres Sándor *Józsefet eladják testvérei című művében* (*Sväté písmo ako pretext diela Sándora Weöresa Bratia predávajú Jozefa*) sa totiž literárny vedec Tibor Žilka sústredil na tzv. literárnu adaptáciu, intertextuálne tematické a kompozičné prvky (biblické motívy) v štruktúre básne, pretože podľa teórie A. Popoviča sa tento jav nazýva *metatextom*, ale podľa Žilku ide skôr o *intertext*. V každom prípade ho však samotná báseň zaujímala aj z toho dôvodu, že Sándor Weöres sa obmedzil iba na prvú časť príbehu o Jozefovi¹⁰, zrejme preto, lebo pozornosť čitateľa chcel upriamiť na akt jeho predaja do otroctva. Takto postavil do popredia motív zradu a zisku, pričom chcel zdôrazniť pridaný význam príbehu, ktorého adresátom je práve človek 20. storočia.

¹⁰ Tibor Žilka dodáva, že táto téma bola spracovaná viackrát a mnohými autormi – ako príklad môže uviesť román Thomasa Manna *Jozef a jeho bratia* – pretext, architext však jednoznačne pochádza zo *Svätého písma*. Táto téma sa v jednotlivých vydaniach *Svätého písma* občasne objavuje pod známym nadpisom *Príbeh o Jozefovi*. V básni Sándora Weöresa je spracovaná iba jedna epizóda zo života Jozefa, a to časť s názvom *Odchod Jozefa do Egypta*. Príbeh možno zhrnúť nasledovne: Jakub, otec Jozefa, zo svojich dvanástich synov najviac miloval práve Jozefa, lebo bol synom najmilšej manželky Ráchel. Jakub svoju lásku k Jozefovi vyjadril aj tým, že mu dal ušiť pestrofarebnú páskavú tuniku s dlhými rukávami. Ostatní synovia z toho vyvodili, že Jakub si ho vyhládol za svojho nástupcu. Nenávisť bratov voči Jozefovi sa zvyšovala aj kvôli dvom snom Jozefa, ktoré sú zapojené do biblického príbehu ako paraboly: 1. sen: Jozefovi sa snívalo o tom, že spolu s bratmi viazali snopy na poli. Jeho snop sa postavil a ostal stáť, snopy bratov sa postavili dokola a klaňali sa jeho snopu. 2. sen: Jozefovi sa klaňalo Slnko, Mesiac a jedenásť hviezd. Z týchto snov je jasné, že raz sa mu budú klaňať členovia jeho rodiny, jeho bratia. Privilegované postavenie a sny Jozefa vyvolali v bratoch nesmiernu nenávisť. Keď ho Jakub pošle k Sichemu, aby dozeral na svojich bratov, oni sa postavia proti nemu, ba dokonca ho chcú zabiť. Prvorodený syn Ruben sa však chce vyhnúť krviprelievaniu, preto dôjde k tomu, že ho predajú: od izmaelitských obchodníkov, ktorí cestujú od Galaádu do Egypta, dostanú dvadsať strieborných. Podľa *Svätého písma* bratia roztrhli Jozefovu tuniku, zabili kozľa, tuniku namočili do krvi a takto ju poslali otcovi (Žilka 2017, 303).

V kľúčovej časti básne – „*Na rozlúčku poučali Jozefa, / aby zostal skromný a bohabojný, / každý mu dal nejakú radu, / po jednom ho pobožkali: / tak sa stal zlovestnou predzvestou / Toho, ktorého neskôr pobožkajú a potom predajú.*“ – podľa T. Žilku dochádza k aktualizácii biblického obsahu, je tu badať prechod z minulosti do súčasnosti. Súčasnoscť v tomto prípade znamená totalitný režim, lebo báseň vznikla v **tomto období**. **Motív zisku sa javí ako veľmi aktuálny komponent a s tým** korešponduje aj náhla zmena správania bratov: zradcovia sa už nehnevajú na brata, lebo už nemajú dôvod ho nenávidieť. Základná myšlienka, tzv. *thema probandum*, sa nachádza v dvoch posledných veršoch básne, lebo tu sa bezprostredne aktualizuje biblická téma a jej vplyv na súčasnosť (t. j. na súčasnosť totalitného systému). Mohli by sme to sformulovať aj tak, že báseň vyvoláva politické asociácie, a to aj preto, lebo staroveká (biblická) téma sa jednoznačne spája s našou dobou (Žilka 2017, 304 – 306).

V čom napokon spočíva aktuálnosť danej témy, analýza a interpretácia tvorby zmienených katolíckych autorov v danom roku – pre strednú Európu tak dôležitých – „osmičkových výročí“? Práve v tom, že je akýmsi nadčasovým mementom. Potvrdzujú to i slová Josepha Ratzingera, ktorý tvrdí, že „Európa, práve v tomto čase jej najväčších úspechov, sa akoby vyprázdnila zvnútra, lebo v istom zmysle je ohrozená krízou svojho obehového systému, krízou, ktorá ohrozuje jej život, odkázaný takrečeno na transplantácie, ktoré môžu jedine zničiť jej identitu. Tomuto oslabovaniu nosných duchovných síl zodpovedá fakt, že aj etnicky je Európa akoby na poslednej ceste. Je zvláštne, ako tu chýba vôľa po budúcnosti. Deti, ktoré sú budúcnosťou, sa považujú za hrozbu pre prítomnosť; odnášajú nám preč niečo z nášho života, taký je všeobecný názor. Nie sú vnímané ako nádej, ale ako obmedzenie prítomnosti. Natíska sa porovnanie so zanikajúcou Rímskou ríšou: ešte pôsobila ako veľký historický rámec, ale prakticky žila z tých, ktorí ju mali rozložiť, lebo už nemala žiadnu životnú silu“ (Ratzinger 2008, 1). Ak teda chce dnešná Európa prežiť, potrebuje nové – určite kritické a **pokorné – prijatie samej seba a tiež neustále oživovať, aktualizovať a pamätať** na posolstvo tých, ktorí sa i svojou literárnou tvorbou dokázali tvárou v tvár postaviť nielen komunizmu, ale akýmkoľvek ďalším formám totalitnej spoločnosti, narúšajúcej a obmedzujúcej základné ľudské práva, ku ktorým patrí i náboženská sloboda.

SUMMARY

The socio-political situation of the Central European countries after the Second World War, especially the gradual rise of Communists to power in public sphere after 1948, did not imply the further development of Christian (and Confessional Catholic) culture and literature. The systematic attack against religious organizations has been gradually growing into oppression of the church, priests and laymen who were living on the edge of society. In spite of the unfavourable situation, many Catholic Slovak and Hungarian authors opposed the communist regime and politically engaged literature and culture by their specifically Christian (and confessional Catholic) literary works, respectively by their work that contained or showed some spiritual-Christian motifs. We reckon that besides this artistic work, authors' Christian conscience and freedom of thought played an invaluable role. It did not deserve to declare the natural moral law written in hearts and its belief in something much more than the substance, when facing a very strong totality of communism.

LITERATÚRA

- Bárczi, Zsófia, 2008. *Szellemidézés (Mécs László – tanulmányok)*. Madach-Posonium.
- Hochel, Igor, 2003. Vývinové peripetie slovenskej poézie v rokoch 1945 – 1989 v krátkom prehľade (V osidlach ideologických tlakov a cesta k novej, modernej básnickej obraznosti). In: Obert, Viliam (ed.): *Literárnovedné štúdie III*. Nitra: UKF, 92 – 102.
- Hykisch, Anton, 2016. Potichu a bližšie. In: *Slovenské pohľady IV.*+132/6, 1 – 8.
- Kiss Szemán, Róbert – Kolmanová, Simona (ed.), 2014. *Némá nauka stromů o spáse. Antologie maďarské katolické literatury*. Autor úvodnej štúdie Martin C. Putna a autor záverečnej štúdie Pál Hatos. Praha: Malvern.
- Koleják, Martin, 2013. Svätí Cyril a Metod. In: *Listy PS* 10/21 – 22, 22.
- Međ, Jaroslav, 2010. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. Praha: Academia.
- Međ, Jaroslav, 2004. *Spisovatelé ve stínu*. Praha: Portál.
- Pašteka, Július, 2002. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ.
- Ratzinger, Joseph, 2008. Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti. In: *Listy PS* 5/8, 1.
- Rybák, Július, 2013. O tvári Pavla Straussa. In: *Listy PS* 10/21 – 22, 17.
- Rybák, Július, 2012. S Pavlom Straussom v jubilejnom roku 2012. In: *Listy PS* 9/18 – 19, 22.
- Rybák, Július, 2010. Vďaka, pán profesor! (K 80-tym narodeninám prof. PhDr. Miroslava Mikuláška, DrSc.). In: *Listy PS* 7/13, 26 – 27.
- Strauss, Pavol, 2016. Za mládež. In: *Listy PS* 13/29, 11.
- Strauss, Pavol, 2012. O generácii. In: *Listy PS* 9/18 – 19, 15.
- Strauss, Pavol, 2010. A čo na to Autor sám...? In: *Listy PS* 7/13, 24 – 25.
- Weöres, Sándor, 2003. *Věž mlčení*. Preklad Václav Daněk a Bála Hap. Praha: BB/art.
- Weöres, Sándor, 1978. *Ze džbánu nekonečna*. Preklad Václav Daněk a Bála Hap. Doslov Petr Rákos. Praha: Odeon.
- Weöres, Sándor, 1973. *Znamení*. Preklad a doslov Vojtech Kondrót. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Weöres, Sándor. In: *Babel Web Anthology*. http://www.babelmatrix.org/works/hu-all/We%C3%B6res_S%C3%A1ndor-1913/biography?doc_lang=sk.
- Žilka, Tibor, 2017. A Biblia mint előszöveg Weöres Sándor Józsefet eladja testvérei című művében. In: Radvánszky, Anikó (ed.): „Beszélhetnek a kortársak“ *Esszék és tanulmányok Weöres Sándorról*. Budapest: Ráció Kiadó, 300 – 311.

KONTAKT

doc. PhDr. Ján Gallik, PhD.
 Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
 Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
 Dražovská 4
 949 74 Nitra
 Slovenská republika
 jgallik@ukf.sk